

Jacek Ziętek

 <https://orcid.org/0000-0002-7112-4436>

Numizmaty i bulla ołowiana z Traktu Wolborskiego w Piotrkowie Trybunalskim

Numismatics and a Lead Bull from the Wolborski Route in Piotrków Trybunalski

Abstrakt: Piotrków Trybunalski to miasto bardzo zasłużone dla historii Polski: siedziba królów, miejsce sejmów i trybunałów koronnych. Pierwsze udokumentowane odkrycia archeologiczne pochodzą z drugiej połowy XIX w., a większe badania archeologiczne prowadzone były od lat sześćdziesiątych XX w. Podczas nadzorów archeologicznych wykonywanych w 2014 r. przy ulicy Starowarszawskiej na Trakcie Wolborskim dokonano interesujących odkryć. Spod mostu na rzece Strawie wydobyto prawie 200 monet (od XV do XX w.) oraz znaleziono bullę – pozłacaną

pieczęć ołowianą z herbem Tudorów. Wśród monet dominowały numizmaty królów Polskich (od Władysława Warneńczyka do Stanisława Augusta Poniatowskiego). Odkryty zbiór monet jest największym zespołem pozyskanym w trakcie prac archeologicznych na terenie miasta. W przypadku pieczęci z herbem Tudorów można przypuszczać, że z uwagi na zdobienie i specjalne wykonanie w pozłacanym ołowiu, nie była to plomba towarowa. Mogła za to stanowić zabezpieczenie specjalnego daru przekazanego przez dwór angielski Henryka VIII dla króla Polski Zygmunta I.

Słowa kluczowe: Piotrków Trybunalski, monety, bulla, pieczęć, Tudorowie, Jagiellonowie

Piotrków Trybunalski to wielce zasłużone dla historii Polski miejsce, określane czasem jako: miasto królewskie, sejmowe i trybunalskie. Miasto położone w centrum Polski – przy historycznych traktach handlowych – było miejscem licznych badań wykopaliskowych oraz nadzorów archeologicznych. Pierwsze informacje o znaleziskach archeologicznych z terenu Piotrkowa pochodzą z drugiej połowy XIX w. Odkryto wówczas, podczas prac ziemnych przy zakładaniu farbiarni, duże naczynie gliniane. Miało to miejsce na terenie posesji pod nr 44 przy ulicy Rokszycykie Przedmieście – na obecnej ul. Narutowicza („Tydzień” 1875: 2). Z zachowanego i prezentowanego na łamach czasopisma „Kłosa” rysunku można domniemywać, iż jest to naczynie z okresu wczesnośredniowiecznego (*Spostrzeżenia...* 1876: 8). W okresie międzywojennym przy zamku króla Zygmunta I Starego w Piotrkowie niewielkie wykopy prawdopodobnie pod montaż sączków drenarskich założył M. Rawita-Witanowski (Rawita-Witanowski 2017: 804–820).

Częstsze ingerencje w zabytkowe warstwy archeologiczne na terenie Starego Miasta pod kontrolą archeologów zaczęły się dopiero od lat sześćdziesiątych XX w. Wśród nich najważniejsze i przynoszące wiele ciekawych odkryć były: badania wykopaliskowe reliktyw ratusza prowadzone w latach 1961–1965 – wykonywane przez Pracownię Konserwacji Zabytków pod kierunkiem R. Mazurowskiego (Baranowski 1964; Mazurowski, Nowakowski 1965: 4–5); prace archeologiczne w latach 1979–1982 i w 1984 r. przy murach miejskich oraz u wylotu ulicy Łaziennej Mokrej (Muzolf 1983; 2001: 9–10); wykopaliska archeologiczne na dziedzińcu zespołu poklasztornego oo. Jezuitów (Długoszevska, Pietrzak 1996); badania szerokopłaszczyznowe na posesji Pijarska 4 w sąsiedztwie budynku kościoła jezuitów pw. św. Franciszka Ksawerego (Pietrzak 2006); wykopaliska na dziedzińcu dawnego klasztoru pp. Dominikanek (Pietrzak 2007), a także badania wyprzedzające przed realizacją inwestycji przy ulicy Zamurowej 3 w 2013 r. (Ziętek 2013). Listę wykonywanych prac archeologicznych (choć niepełną) opublikowali A. Andrzejewski i J. Pietrzak (Andrzejewski, Pietrzak 2008: 10–12) oraz, w swoim artykule dotyczącym wykopalisk późnośrednio-wiecznych na terenie miasta, G. Ziółkowska i M. Ziółkowski w 2009 r. (Ziółkowska, Ziółkowski 2009: 9–25).

Badania w postaci nadzoru archeologicznego wykonywane na ulicy Starowarszawskiej w 2014 r. prowadzone były w ramach projektu „Trakt Wielu Kultur” i związane były z budową oraz przebudową sieci instalacji wodociągowej, sanitarnej i elektrycznej oraz rozbiórką starego mostu i budową nowego na rzece Strawie. Właśnie z pracami ziemnymi wykonywanymi przy demontażu starego mostu i wybraniem mułu oraz osadu rzecznoego pod likwidowanymi konstrukcjami mostowymi związane były najciekawsze odkrycia materiałów ruchomych dokonane podczas nadzorów. Z uwagi na to, że zaistniała możliwość wybrania zalegającej pod mostem luźnej ziemi i namuliska oraz przewiezienia jej tuż obok, na plac między ulicami Starowarszawską i Zamkową – możliwe było dokładne przeszukanie ziemi za pomocą wykrywaczy metali. Doprowadziło to do odkrycia 193 monet oraz blisko 120 innych metalowych przedmiotów z okresu od XV do XX w. (Ziętek 2014). W niniejszym artykule omówione zostaną znalezione podczas nadzorów numizmaty oraz bulla ołowiana wydobyta w rejonie Traktu Wól-borskiego pod mostem na ulicy Starowarszawskiej.

Monety

Wśród 193 monet odnalezionych podczas przeszukiwania naniesionej ziemi spod mostu wystąpiły 44 egzemplarze wybite ze srebra oraz 149 sztuk wykonanych z miedzi i mosiądzu. Najliczniej reprezentowane są numizmaty polskich władców – 108, ale w materiale występują też ciekawe i nietypowe monety z innych

rejonów Europy. Opracowanie monet nastąpiło w oparciu o publikacje: Kurpiewski 1994 (monety Zygmunta I i Zygmunta II), Kopicki 1995 (monety średniowieczne i nowożytne polskie i obce), Kopicki 2007 (monety Zygmunta III Wazy), Wolski 2016 (szelągi Jana Kazimierza), Sawaniewicz 2023 (trojaki malborskie Zygmunta III), Dutkowski 2010 (monety rosyjskie Aleksandra III) i Jakubowski, Dutkowski 2014 (monety rosyjskie Mikołaja II) oraz katalogi i klasyfikacje udostępnione online.

Polska

Władysław Warneńczyk (1434–1444)

1. Denar Władysława Warneńczyka, awers – korona; rewers – orzeł w koronie; mennica Kraków, srebro, średnica 1,1 cm (Kopicki 1995: 23, poz. 377).

Kazimierz Jagiellończyk (1447–1492)

2. Półgrosz Kazimierza Jagiellończyka (1479–1492) – awers: orzeł i dookolny napis MONETA KAZIMIRI; rewers: zamknięta korona – w dolnych polach krzyżyki, pod nią herb Poraj Piotra z Kurozwęk podskarbiego koronnego i dookolny napis REGIS POLONIE; mennica Kraków, srebro, średnica 1,9 cm (Kopicki 1995: 23, poz. 384).

Jan Olbracht (1492–1501)

3. Półgrosz Jana Olbrachta (1492–1499) – awers: orzeł i dookolny napis MONETA I ALBERTI; rewers: korona, pod nią herb Poraj i dookolny napis REGIS POLONIE; mennica Kraków, srebro, średnica 1,7 cm (Kopicki 1995: 23, poz. 387).
4. Półgrosz Jana Olbrachta (1492–1499) – awers: orzeł i dookolny napis MONETA I ALBERTI; rewers: korona, pod nią herb Poraj i dookolny napis REGIS POLONIE; mennica Kraków, srebro, średnica 1,8 cm (Kopicki 1995: 23, poz. 387).
5. Półgrosz Jana Olbrachta (1492–1499) – awers: orzeł i dookolny napis (MONETA) I ALBER(TI); rewers: korona, pod nią herb Poraj i dookolny napis REGI(S POL)ONIE; mennica Kraków, srebro, średnica 1,8 cm, moneta zachowana w $\frac{2}{3}$ (Kopicki 1995: 23, poz. 387).

Aleksander Jagiellończyk (1501–1506)

6. Półgrosz Aleksandra Jagiellończyka (1501–1506) – awers: orzeł i dookolny napis ALEKSANDER DEI G REX; rewers: korona i dookolny napis MONETA REGIS POLONIE; mennica Kraków, srebro, średnica 1,8 cm (Kopicki 1995: 23, poz. 389).
7. Półgrosz Aleksandra Jagiellończyka (1501–1506) – awers: orzeł i dookolny napis ALEKSANDER DEI G REX; rewers: korona i dookolny napis MONETA REGIS POLONIE; mennica Kraków, srebro, średnica 1,8 cm (Kopicki 1995: 23, poz. 389).

Zygmunt I Stary (1506–1548)

8. Półgrosz Zygmunta I 1510 – awers: orzeł i napis *MONETA SIGISMUNDI*; rewers: korona i napis *REGIS POLONIE 1510*; mennica Kraków, srebro, średnica 1,8 cm (Kurpiewski 1994: 30, poz. 30).
9. Półgrosz Zygmunta I 1511 – awers: orzeł i napis *MONETA SIGISMUNDI*; rewers: korona i napis *REGIS POLONIE 1511*; mennica Kraków, srebro, średnica 1,8 cm (Kurpiewski 1994: 30, poz. 32).
10. Szeląg Zygmunta I 1532 – awers: orzeł i napis *SIGIS P REX (POLO DO PRUSS)*; rewers: tarcza z herbem Elbląga i napis *SOLID (CIVIT ELBINK)* 1532; mennica Elbląg, srebro, średnica 1,7 cm, moneta wyszczerbiona (Kurpiewski 1994: 130, poz. 568).
11. Szeląg Zygmunta I 1530 – awers: orzeł i napis *SIGIS P REX (POLO DO PRUSS)*; rewers: tarcza z herbem Elbląga i napis *SOLID (CIVIT ELBINK)* 1530; mennica Elbląg, srebro, średnica 1,6 cm, moneta silnie wyszczerbiona (Kurpiewski 1994: 127, poz. 552).

Zygmunt III Waza (1587–1632)

12. Trojak (3 grosze) Zygmunta III 1594 – awers: popiersie króla i napis dookoły *SIGISM.III.DG.REX.PO.M.D.L.* oraz herb Lewart w tarczy – Jana Firleja podskarbiego koronnego; rewers: nominal III, pod nim herby Polski (Orzeł), Wazów (Snopek) i Wielkiego Księstwa Litewskiego (Pogoń) *GROS.ARG. TRIP. REG.POLONI*, pierścien (znak Kaspra Goebła, dzierżawcy mennicy), data (15)94 i trójkąt (znak Gracjana Gonzalo mincerza mennicy); mennica Malbork, srebro, średnica 2 cm (Sawaniewicz 2023: 54).
13. Półtorak (1 ½ grosza) Zygmunta III 1615 – awers: pięciopółowa tarcza herbowa z podwójnymi herbami Polski (Orzeł) i Wielkiego Księstwa Litewskiego (Pogoń), pośrodku herb Wazów (Snopek), dookoły napis: *SIGI(S 3) D.G. (3) REX (P MDL)*; rewers: jabłko królewskie, dookoła napis: *(M)ONE NO* (herb Awdaniec podskarbiego Stanisława Warszyckiego) *REG POL(O)*; mennica Bydgoszcz, srebro, średnica 2 cm (Kopicki 2007: 70, poz. 350).
14. Półtorak (1 ½ grosza) Zygmunta III 1620 – awers: pięciopółowa tarcza herbowa z podwójnymi herbami Polski (Orzeł) i Wielkiego Księstwa Litewskiego (Pogoń), pośrodku herb Wazów (Snopek), dookoły napis: *SIGIS 3 D.G. (3) REX P MDL*; rewers: jabłko królewskie, dookoła napis: *MONE NO* (herb Sas podskarbiego wielkiego koronnego Mikołaja Daniłowicza) *REG POLO*; mennica Bydgoszcz, srebro, średnica 1,9 cm (Kopicki 2007: 73, poz. 371).
15. Półtorak (1 ½ grosza) Zygmunta III 1622 – awers: pięciopółowa tarcza herbowa z podwójnymi herbami Polski (Orzeł) i Wielkiego Księstwa Litewskiego (Pogoń), pośrodku herb Wazów (Snopek), dookoły napis: *SIGIS 3 D.G. (3) REX P MDL*; rewers: jabłko królewskie, dookoła napis: *MONE NO* (herb Sas podskarbiego wielkiego koronnego Mikołaja Daniłowicza) *REG POLO*; mennica Bydgoszcz, srebro, średnica 1,9 cm (Kopicki 2007: 74, poz. 377).

16. Półtorak (1 ½ grosza) Zygmunta III 1622 – awers: pięciopolowa tarcza herbowa z podwójnymi herbami Polski (Orzeł) i Wielkiego Księstwa Litewskiego (Pogoń), pośrodku herb Wazów (Snopek), dookoła napis: SIGIS 3 D.G. (3) REX P MDL; rewers: jabłko królewskie, dookoła napis: MONE NO (herb Sas podskarbiego wielkiego koronnego Mikołaja Daniłłowicza) REG POLO; mennica Bydgoszcz, srebro, średnica 2 cm (Kopicki 2007: 74, poz. 377).
17. Półtorak (1 ½ grosza) Zygmunta III 1624 – awers: pięciopolowa tarcza herbowa z podwójnymi herbami Polski (Orzeł) i Wielkiego Księstwa Litewskiego (Pogoń), pośrodku herb Wazów (Snopek), dookoła napis: SIGIS 3 D.G. (3) REX P MDL; rewers: jabłko królewskie, dookoła napis: MONE NO (herb Sas podskarbiego wielkiego koronnego Mikołaja Daniłłowicza) REG POLO; mennica Bydgoszcz, srebro, średnica 2 cm (Kopicki 2007: 75, poz. 380).
18. Półtorak (1 ½ grosza) Zygmunta III 1624 – awers: pięciopolowa tarcza herbowa z podwójnymi herbami Polski (Orzeł) i Wielkiego Księstwa Litewskiego (Pogoń), pośrodku herb Wazów (Snopek), dookoła napis: SIGIS 3 D.G. (3) REX P MDL; rewers: jabłko królewskie, dookoła napis: MONE NO (herb Sas podskarbiego wielkiego koronnego Mikołaja Daniłłowicza) REG POLO; mennica Bydgoszcz, srebro, średnica 1,9 cm, moneta pocięta (Kopicki 2007: 75, poz. 380).
19. Półtorak (1 ½ grosza) Zygmunta III 1625 – awers: pięciopolowa tarcza herbowa z podwójnymi herbami Polski (Orzeł) i Wielkiego Księstwa Litewskiego (Pogoń), pośrodku herb Wazów (Snopek), dookoła napis: SIGIS 3 D.G. (3) REX P MDL; rewers: jabłko królewskie, dookoła napis: MONE NO (herb Sas podskarbiego wielkiego koronnego Mikołaja Daniłłowicza) REG POLO; mennica Bydgoszcz, srebro, średnica 1,9 cm (Kopicki 2007: 75, poz. 383).
20. Półtorak (1 ½ grosza) Zygmunta III 1625 – awers: pięciopolowa tarcza herbowa z podwójnymi herbami Polski (Orzeł) i Wielkiego Księstwa Litewskiego (Pogoń), pośrodku herb Wazów (Snopek), dookoła napis: SIGIS 3 D.G. (3) REX P MDL; rewers: jabłko królewskie, dookoła napis: MONE NO (herb Sas podskarbiego wielkiego koronnego Mikołaja Daniłłowicza) REG POLO; mennica Bydgoszcz, srebro, średnica 1,8 cm, moneta lekko wyszczerbiona (Kopicki 2007: 75, poz. 383).
21. Szeląg Zygmunta III 1596 – awers: monogram królewski pod koroną, dookoła napis: SOLI REG (zatarty herb) POLO 1596; rewers: tarcze herbowe z herbami Polski (Orzeł) i Wielkiego Księstwa Litewskiego (Pogoń), powyżej herb Wazów (Snopek), a poniżej herb Lewart i inicjały J F (podskarbiego wielkiego koronnego Jana Firleja), dookoła napis: SIG III D.G. REX PO MDL; mennica Wschowa?, srebro, średnica 1,6 cm (Kopicki 2007: 35, poz. 98).
22. Szeląg Zygmunta III, 1617, Wilno – awers: monogram królewski pod koroną z umieszczonym pośrodku herbem Wazów (Snopek), po bokach litery s cyfry 1 7, dookoła napis: SIG III D.G. REX. PO.M.D.L; rewers: pod koroną dwie tarcze herbowe z herbami Polski (Orzeł) i Wielkiego Księstwa Litewskiego

(Pogoń), pod nimi herb Bogoria (podskarbiego wielkiego litewskiego Hieronima Wołłowicza), dookoły napis: SOLIDUS M.D.LIT; srebro, średnica 1,7 cm (Kopicki 2007: 220, poz. 1151).

23. Szeląg Zygmunta III 1588–1632 – awers: monogram królewski z umieszczoną w środku literą s tarczą herbową z herbem Wazów (Snopek), dookoły napis: SIG III D.G. REX PO MDL; rewers: herb miasta Rygi (dwa skrzyżowane klucze, a nad nimi krzyż – całość w ozdobnej tarczy), dookoła napis: SOLID CIVI RIGEN, zatarta data; mennica Ryga, srebro, średnica 1,6 cm (Kopicki 2007: 257–266).
24. Szeląg Zygmunta III 1625 – awers: monogram królewski pod koroną z umieszczonym pośrodku herbem Wazów (Snopek), dookoła napis: SIG III D.G. REX PO MDL; rewers: pod koroną umieszczone dwie tarcze herbowe z herbami Polski (Orzeł) i Wielkiego Księstwa Litewskiego (Pogoń), dookoły napis: SOLID REX POLONI 1625; mennica Wilno, srebro, średnica 1,6 cm (Kopicki 2007: 223, poz. 1172).
25. Szeląg Zygmunta III 1622? – awers: pod koroną umieszczone litery S.R., pod nimi prawdopodobnie herb Wazów (Snopek); rewers: napis w kilku wersach SOLID REGNI POLON i zatarta data 1622?, pod nią herb Sas (podskarbiego wielkiego koronnego Mikołaja Daniłowicza); mennica Warszawa?, srebro/miedź, średnica 1,4 cm, moneta silnie zniszczona (Kopicki 2007: 47, poz. 194).

Jan Kazimierz (1646–1668)

26. Szeląg Jana Kazimierza, 1661, mennica Ujazdów – awers: SOLI MAG DUC LIT 1661; rewers: IOAN CAS REX; miedź, średnica 1,6 cm (Wolski 2016: 226–248).
27. Szeląg Jana Kazimierza, 1665, mennica Wilno – awers: SOLI (MAG DUC LI)T 1665; rewers: (IOAN) CAS REX; miedź, średnica 1,6 cm (Wolski 2016: 427–445).
28. Szeląg Jana Kazimierza, 1665, mennica Wilno – awers: SOLI(MAG DUC LI)T 1665, KP; rewers: (IOAN) CAS REX; miedź, średnica 1,5 cm (Wolski 2016: 427–445).
29. Szeląg Jana Kazimierza, 1664, mennica Wilno – awers: SOLI MAG (DUC LIT) 1664; rewers: (IO)AN CAS R(EX); miedź, średnica 1,6 cm (Wolski 2016: 416–426).
30. Szeląg Jana Kazimierza, 1665, mennica Wilno – awers: SOLI MAG DUC LIT 1665; rewers: IOA(N) CAS REX; miedź, średnica 1,6 cm (Wolski 2016: 427–445).
31. Szeląg Jana Kazimierza, 166(?), mennica Wilno – awers: SOLI (MAG DUC LIT); rewers: IOAN CAS (REX); miedź, średnica 1,6 cm (Wolski 2016: 413–455).
32. Szeląg Jana Kazimierza, 166(?), mennica Wilno (?) – awers: SOLI MAG DUC (LIT), KP; rewers: IOAN (CAS REX); miedź, średnica 1,6 cm (Wolski 2016: 413–455).
33. Szeląg Jana Kazimierza, 1666, mennica Wilno (?) – awers: (SOLI MAG DUC LIT) 1666; rewers: (IOAN CAS REX); miedź, średnica 1,6 cm (Wolski 2016: 446–455).
34. Szeląg Jana Kazimierza, 166(?), mennica Wilno – awers: (SOLI M)AG DUC LIT 166(?), KP; rewers: (IOAN) CAS REX; miedź, średnica 1,6 cm (Wolski 2016: 413–455).
35. Szeląg Jana Kazimierza, 1666, mennica Wilno – awers: SOLI MAG DUC LIT 1666, KP; rewers: IOA(N) CAS R(EX); miedź, średnica 1,5 cm (Wolski 2016: 446–455).

36. Szeląg Jana Kazimierza, 166(?), mennica Wilno (?) – awers: SOL(I MAG DUC LIT 166(?)); rewers: IOA(N) CAS REX; miedź, średnica 1,5 cm (Wolski 2016: 413–455).
37. Szeląg Jana Kazimierza, 1665, mennica Wilno – awers: SOLI M(AG DUC L)IT 1665; rewers: IOAN (CAS REX); miedź, średnica 1,5 cm (Wolski 2016: 427–445).
38. Szeląg Jana Kazimierza, 1666(?), mennica Wilno – awers: SOLI (MAG DUC LIT 1666(?)), KP; rewers: IOAN CAS REX; miedź, średnica 1,5 cm (Wolski 2016: 446–455).
39. Szeląg Jana Kazimierza, 1666, mennica Wilno – awers: SOLI MAG DUC LIT 1666, KP; rewers: IOAN CAS REX; miedź, średnica 1,6 cm (Wolski 2016: 446–455).
40. Szeląg Jana Kazimierza, 1661, mennica Ujazdów – awers: SOLI MAG DUC LIT 1661; rewers: IOAN CAS REX, TLB; miedź, mennica średnica 1,5 cm (Wolski 2016: 226–248).
41. Szeląg Jana Kazimierza, 166(?), mennica Wilno – awers: SOLI MAG DUC LIT 16(?), KP; rewers: IOAN (CAS REX); miedź, średnica 1,5 cm (Wolski 2016: 413–455).
42. Szeląg Jana Kazimierza, 1663, mennica Oliwa – awers: SOLI (MAG DUC LIT) 1663, herb Wieniawa; rewers: (IOAN) CAS REX, GFH; miedź, średnica 1,6 cm, wyszczerbiona i zatarta (Wolski 2016: 379–411).
43. Szeląg Jana Kazimierza, 1666, mennica Wilno – awers: SOLIM(AG DUC LIT I)666, KP; rewers: (IOAN CA)S REX, TLB; miedź, średnica 1,5 cm (Wolski 2016: 446–455).
44. Szeląg Jana Kazimierza, 1660(?), mennica Ujazdów – awers: SOLID REG POLO 1660(?); rewers: (IOAN) CAS REX, TLB; miedź, średnica 1,5 cm (Wolski 2016: 330–354).
45. Szeląg Jana Kazimierza, 166(?), mennica Kraków/Ujazdów? – awers: SOLID REG POLO 166(?); rewers: IOAN CAS (REX), TLB; miedź, średnica 1,5 cm (Wolski 2016: 168–325).
46. Szeląg Jana Kazimierza, 166(?), mennica Kraków/Ujazdów? – awers: SOLID REG (POLO 166?); rewers: (IOAN CAS REX); miedź, średnica 1,6 cm (Wolski 2016: 168–325).
47. Szeląg Jana Kazimierza, 1665, mennica Ujazdów – awers: SOLID REG POLO 1665; rewers: IOAN CAS REX, TLB; miedź, średnica 1,6 cm (Wolski 2016: 281–284).
48. Szeląg Jana Kazimierza, 1664, mennica Ujazdów – awers: SOLID 1664 SOLID 64 (orzeł z dwoma głowami); rewers: IOA(N) CAS REX; miedź, średnica 1,6 cm, podwójnie wybity (Wolski 2016: 272–280).
49. Szeląg Jana Kazimierza, 1665(?), mennica Ujazdów – awers: SOLI(D REG POLO 166)5; rewers: (IOAN CAS REX); miedź, średnica 1,5 cm (Wolski 2016: 281–284).
50. Szeląg Jana Kazimierza, 1664, mennica Ujazdów – awers: (SOLID) REG POLO 1664; rewers: IOAN CAS REX; miedź, średnica 1,6 cm (Wolski 2016: 272–280).
51. Szeląg Jana Kazimierza, 1663, mennica Ujazdów – awers: SOLID REG POLO 1663; rewers: IOAN CAS REX, TLB; miedź, średnica 1,5 cm (Wolski 2016: 249–271).
52. Szeląg Jana Kazimierza, 1665, mennica Ujazdów – awers: SOLID (REG POLO 16)65; rewers: (IOAN) CAS REX; miedź, średnica 1,5 cm (Wolski 2016: 281–284).
53. Szeląg Jana Kazimierza, 166(?), mennica Ujazdów? – awers: SOLID (REG POLO 166?); rewers: IOAN CAS (REX); miedź, średnica 1,5 cm (Wolski 2016: 168–325).
54. Szeląg Jana Kazimierza, 1663, mennica Ujazdów – awers: SOLID REG POLO 1663; rewers: IOAN CAS REX, TLB; miedź, średnica 1,6 cm (Wolski 2016: 249–271).

55. Szeląg Jana Kazimierza, 1664, mennica Ujazdów – awers: SOLID REG PO(LO 16)64; rewers: IOAN CAS REX, TLB; miedź, średnica 1,6 cm (Wolski 2016: 272–280).
56. Szeląg Jana Kazimierza, 1663, mennica Ujazdów – awers: SO(LID REG) POLO 1663; rewers: IOAN (CAS) REX, TLB; miedź, średnica 1,5 cm (Wolski 2016: 249–271).
57. Szeląg Jana Kazimierza, 1663, mennica Ujazdów – awers: S(OLID REG POLO) 1663; rewers: IOAN CAS (REX); miedź, średnica 1,6 cm (Wolski 2016: 249–271).
58. Szeląg Jana Kazimierza, 1665, mennica Ujazdów – awers: SOLID (REG POLO) 1665; rewers: IOAN CAS REX; miedź, średnica 1,6 cm (Wolski 2016: 281–284).
59. Szeląg Jana Kazimierza, 166(?), mennica Ujazdów? – awers: (SOL)ID (REG POLO); rewers: IOAN CA(S REX); miedź, średnica 1,5 cm (Wolski 2016: 168–325).
60. Szeląg Jana Kazimierza, 1665, mennica Ujazdów – awers: (SOLID REG POL)O 1665; rewers: IOAN (CAS REX), TLB; miedź, średnica 1,5 cm (Wolski 2016: 281–284).
61. Szeląg Jana Kazimierza (fals), koronny, (?) – awers: OID ...; rewers: ...(?); miedź, średnica 1,5 cm (Wolski 2016: 141–151).

August III Sas (1733–1763)

62. Szeląg Augusta III Sasa, 1751, mennica Gubin? – awers: EL.SAX.1751; rewers: (AUGUSTUS) III REX POL; miedź, średnica 1,5 cm (Kopicki 1995: 119, poz. 2030).

Stanisław August Poniatowski (1764–1795)

63. Szeląg Stanisława Augusta Poniatowskiego, 1768, mennica Warszawa – awers: I.SOLID. R.P. (litera G – dzierżawcy mennicy Piotra Mikołaja Gartenberga); rewers: monogram króla, (17) 68; miedź, średnica 1,5 cm (Kopicki 1995: 125, poz. 2160).
64. Półgrosz Stanisława Augusta Poniatowskiego, 176?, mennica Warszawa – awers: ½ GROSSUS REG POL (litera G – dzierżawcy mennicy Piotra Mikołaja Gartenberga); rewers: monogram króla, 17 (?); miedź, średnica 1,7 cm (Kopicki 1995: 125, poz. 2165–2168).

Monety władców europejskich

65. Pół batzena (½) Jerzego Jana Wittelsbacha – księcia Palatynatu – Veldenz, Pfalz Veldenz, (1544–1592) – awers: GE IO DG C PARH D BA CO VE; rewers: RUDOL 2 IMP AUG PF DEC; srebro, średnica 2 cm (Numista1 2007–2023).
66. Denar Rudolfa II Habsburga, 1585, Węgry – awers: pośrodku Matka Boża z Dzieciątkiem, napis: HUNG PATR 1585 (inicjały K B po bokach postaci); rewers: pośrodku herb pięciopolowy Węgier, dookoła napis: RUD II RO S I A U G H BR; srebro, średnica 1,5 cm (Numista3 2007–2023).
67. 3 krajcary Philipa Moritza, hrabia Hanau Müntenberg (1605–1638) – awers: TUTHAMAV.RI...MUNT; rewers: MATTHLD.G.IM.RO.SEM.AV 16...; srebro, średnica 2 cm (Numista2 2007–2023).

68. 3 krajacary Jana Christiana i Jerzego Rudolfa, Księstwo Legnicko-Brzeskie, 1610 – awers: D.G. IOAN.CHR ET GEOR.RUD.F.(3); rewers: DUC.SIL.LIG.ET. BREG. (1)610...[24]; srebro, średnica 2,2 cm, moneta ułamana (Kopicki 1995: 263, poz. 4990).
69. Szeląg Gustaw Adolf, Szwecja, 1620, Ryga – awers: pod koroną monogram królewski i napis dookoły: GUS.ADO. D.G.REX. S.; rewers: herb miasta Ryga (dwa skrzyżowane klucze i nad nimi krzyż) w ozdobnej tarczy, dookoła napis: (SOL)IDUS CIVI RIGENSIS.20; miedź/srebro, średnica 1,5 cm (Marzęta 2020).
70. Szeląg Gustaw Adolf, Szwecja, 1630, Ryga – awers: pod koroną monogram królewski i napis dookoły: GUS.ADO. D.G.REX. S.; rewers: herb miasta Ryga (dwa skrzyżowane klucze i nad nimi krzyż) w ozdobnej tarczy, dookoła napis: SOLIDUS CIVI RIGEN(SIS).30; miedź/srebro, średnica 1,5 cm (Marzęta 2020).
71. Szeląg Gustaw Adolf, Szwecja, 1632, Ryga – awers: pod koroną monogram królewski i napis dookoły: GU(S.ADO. D.G.REX).S.; rewers: herb miasta Ryga (dwa skrzyżowane klucze i nad nimi krzyż) w ozdobnej tarczy, dookoła napis: SOLIDUS CIVI RIGENSIS.32; miedź/srebro, średnica 1,5 cm (Marzęta 2020).
72. Szeląg Gustaw Adolf, Szwecja, 1632, Ryga – awers: pod koroną monogram królewski i napis dookoły: GU(S.ADO. D.G.REX.S); rewers: herb miasta Ryga (dwa skrzyżowane klucze i nad nimi krzyż) w ozdobnej tarczy, dookoła napis: SOLI(DUS CIVI RIGENSIS).32; miedź/srebro, średnica 1,4 cm, moneta wyszczerbiona (Marzęta 2020).
73. Szeląg Krystyny, Szwecja, 1641, Ryga – awers: pod koroną monogram królewski z umieszczonym pośrodku herbem Wazów (Snopek) i napis dookoły: CHRISTINA D G R. S.; rewers: herb miasta Ryga (dwa skrzyżowane klucze i nad nimi krzyż) w ozdobnej tarczy, dookoła napis: SOLIDUS CIVI RIG 41; miedź/srebro, średnica 1,4 cm (Marzęta 2020).
74. Szeląg Krystyny, Szwecja, 1642(?), Liwonia – awers: pod koroną monogram królewski z umieszczonym pośrodku herbem Wazów (Snopek) i napis dookoły: CHRISTINA D G R. S.; rewers: mały herb miasta Ryga (dwa skrzyżowane klucze i nad nimi krzyż) w ozdobnej tarczy, dookoła napis: (SOLIDUS) LIVO(NIE) 42(?); miedź/srebro, średnica 1,3 cm, zachowane pół monety (Marzęta 2020).

Liczmany i żetony

75. Żeton miasta Norymberga, Hans Krauwinkel II, 1588 – awers: jeździec na koniu, u góry napis: PER SAXA PER IGNES, na dole data: 15.88; rewers: stojący lew w koronie, dookoła napis: SOLATUR CONSCIENTIAS FINIS, na dole data: 15.N.88; mosiądz, średnica 2,8 cm (MaShops Coins1 2001–2023).
76. Żeton miasta Norymberga, Kilian Koch, 1587 – awers: dwa lwy w owalnej tarczy, dookoła napis: CHILIANUS COQUUS NORIBERGENSIS 87; rewers:

pośrodku napis FIRMARO i wizerunki czterech żywiołów; mosiądz, średnica 2,7 cm (Dumez 2009).

77. Żeton (Spielmarka), pierwsza połowa XX w. – awers: głowa pisarza i napis dookoły FRIDERICH M. SCHILLER; rewers: w wieńcu laurowym napis: SPIEL MARKE; mosiądz, średnica 1,8 cm, w żetonie wywiercono dwa otwory (MaShops Coins 2001–2023).
78. Żeton dominalny (lub pułkowy carski), XIX/XX w. – awers: cyfra arabska 10; rewers: cyfra rzymska X; mosiądz, średnica 2,2 cm.

Monety z XIX oraz początku XX wieku

79. 3 grosze Królestwo Polskie, 1840, mW (mennica Warszawa) – awers: dwugłowy orzeł carski, mW; rewers: 3 GROSZE 1840; miedź, średnica 2,5 cm (Kopicki 1995: 165, poz. 9369).
80. 10 groszy Królestwo Polskie, 1840, mW (mennica Warszawa) – awers: dwugłowy orzeł carski, mW; rewers: 10 GROSZY 1840; srebro, średnica 1,9 cm (Kopicki 1995: 166, poz. 9387).
81. 10 groszy Królestwo Polskie, 1840, mW (mennica Warszawa) – awers: dwugłowy orzeł carski, mW; rewers: 10 GROSZY 1840; srebro, średnica 1,9 cm (Kopicki 1995: 166, poz. 9387).
82. 10 groszy Królestwo Polskie, 1840, mW (mennica Warszawa) – awers: dwugłowy orzeł carski, mW; rewers: 10 GROSZY 1840; srebro, średnica 1,9 cm (Kopicki 1995: 166, poz. 9387).
83. ½ kopiejki, Cesarstwo Rosyjskie, 1897, mennica Petersburg – awers: monogram cara Mikołaja II; rewers: ½ КОПѢИКИ 1897; miedź, średnica 1,6 cm (Jakubowski, Dutkowski 2014: 45).
84. ½ kopiejki, Cesarstwo Rosyjskie, 1897, mennica Petersburg – awers: monogram cara Mikołaja II; rewers: ½ КОПѢИКИ 1897; miedź, średnica 1,6 cm (Jakubowski, Dutkowski 2014: 45).
85. 1 kopiejka Cesarstwo Rosyjskie, 1874, mennica Petersburg – awers: dwugłowy orzeł carski, ОДНА КОПѢИКА МЕДНАЯ РОССІЙСКАЯ МОНЕТА; rewers: 1 КОПѢИКА 1874 ГОДА (ЕМ); miedź, średnica 2,1 cm (Dutkowski 2010: 45).
86. 1 kopiejka Cesarstwo Rosyjskie, 1911, mennica Petersburg – awers: dwugłowy orzeł carski, ОДНА КОПѢИКА МЕДНАЯ РОССІЙСКАЯ МОНЕТА; rewers: 1 КОПѢИКА 1911 ГОДА (СПБ); miedź, średnica 2,1 cm (Jakubowski, Dutkowski 2014: 45).
87. 2 kopiejki Cesarstwo Rosyjskie, 1894, mennica Petersburg – awers: dwugłowy orzeł carski, ДВЕ КОПѢИКИ МЕДНАЯ РОССІЙСКАЯ МОНЕТА; rewers: 2 КОПѢИКИ 1894 ГОДА (СПБ); miedź, średnica 2,4 cm (Dutkowski 2010: 45).
88. 3 kopiejki Cesarstwo Rosyjskie, 1896, mennica Petersburg – awers: dwugłowy orzeł carski, ТРИ КОПѢИКИ МЕДНАЯ РОССІЙСКАЯ МОНЕТА; rewers: 3 КОПѢИКИ 1896 ГОДА (СПБ); miedź, średnica 2,8 cm (Jakubowski, Dutkowski 2014: 46).

Monety w stanach złych lub uniemożliwiających rozpoznanie

89. Cztery szelągi Zygmunta III, Gustawa Adolfa lub Krystyny, XVII w., srebro, słabo czytelne.
90. 28 sztuk szelągów Jana Kazimierza z lat 1659–1666, miedź.
91. Dwa szelągi Augusta III Sasa z lat 1750–1755, miedź.
92. Grosz Augusta III Sasa z lat 1750–1755, miedź.
93. Pół grosza Stanisława Augusta Poniatowskiego (1765–1768), miedź.
94. Trzy sztuki groszy Stanisława Augusta Poniatowskiego (1765–1795), miedź.
95. Trojak (3 grosze) Stanisława Augusta Poniatowskiego (1765–1795), miedź.
96. 10 groszy Księstwo Warszawskie (1810–1815), srebro.
97. Grosz z miedzi krayowey, 1822, miedź.
98. Grosz polski, Królestwo Polskie (1830–1840), miedź.
99. Grosz, Królestwo Polskie (1816–1840), miedź.
100. 10 groszy Królestwo Polskie, 1840, srebro.
101. Dzienieżka, Królestwo Polskie, 1855, mennica Warszawa, miedź.
102. Kopiejka, Królestwo Polskie, 1858, mennica Warszawa, miedź.
103. 2 kopiejki, Królestwo Polskie, 1860, mennica Warszawa, miedź.
104. 3 kopiejki, Królestwo Polskie, 185(?), mennica Warszawa, miedź.
105. Trzy sztuki monet ½ kopiejki, 1897 i (?), miedź.
106. Trzy sztuki monet 1 kopiejka, 1893, 1905, i (?), miedź.
107. 2 kopiejki, Rosja, 1878, miedź.
108. 2 hellery, Austro-Węgry, (?), miedź.
109. 10 hellerów, Austro-Węgry, 1916, mosiądz wysokonikłowy.
110. 2 grosze, Rzeczypospolita Polska, 1925, miedź.
111. 10 fenigów, Niemcy, 1939, brąz z aluminium.
112. 45 sztuk zupełnie nieczytelnych i skorodowanych monet.

Odkryty w trakcie nadzorów archeologicznych zespół monet średniowiecznych i nowożytnych jest najliczniejszym do tej pory pozyskanym z Piotrkowa Trybunalskiego. Jeśli jeszcze doliczymy znaleziony podczas prac archeologicznych przy moście „depozyt krawca” w warstwie popożarowej (Ziętek 2014: 23), obejmujący 19 monet miedzianych (szeląg szwedzki Krystyny i szelągi Jana Kazimierza), to w sumie odkryto podczas jednych nadzorów ponad 210 monet. Wcześniej najbogatszy zbiór monet pochodził z prac archeologicznych prowadzonych przy fundamentach ratusza w latach 1962–1964. Znaleziono tam 22 sztuki szelągów Jana Kazimierza z lat 1661–1666 (Męclewska, Mikołajczyk 1991: 104, poz. 1057; Ziętek 2006: 11) oraz 10 monet z różnych czasów: szeląg koronny Stefana Batoryego z 1584 r., szeląg Zygmunta III Wazy z 162? r., grosz koronny Augusta III z 1755 r.; półgrosz i trojak Stanisława Augusta Poniatowskiego z 1767 r., 10 groszy

Ryc. 1. Zespół monet znalezionych podczas nadzorów archeologicznych w 2014 r. pod mostem na ulicy Starowarszawskiej w Piotrkowie Trybunalskim.

Królestwo Polskie z 1840 r., 1/12 talara pruskiego Fryderyka II z 1767 r., szeląg śląski Ferdynanda III z 1649 r. i półgrosz świdnicki Ludwika II Jagiellończyka z 1520 (zbiory Muzeum w Piotrkowie Trybunalskim MP/N 1170–1179). Pozostałe badania prowadzone na terenie historycznego Piotrkowa przynosiły uboższy materiał numizmatyczny.

Pozyskany na ulicy Starowarszawskiej zbiór pieniędzy charakteryzuje się obecnością głównie drobnej monety srebrnej i miedzianej (półgroszy, szelągów, groszy), przy prawie zupełnym braku większych nominałów. Największym z nominałów jest trzygroszówka srebrna Zygmunta III Wazy wybita w 1594 r. w mennicy w Malborku. Nie dziwi obecność monet z czasów jagiellońskich, co związane jest z odbywającymi się od lat dwudziestych XV w. w Piotrkowie zjazdami rycerstwa, a potem szlachty na sejmy oraz okresem rozkwitu miasta. W tym historycznym miejscu odbyły się dwa hołdy złożone przez Wielkich Mistrzów Zakonu Najświętszej Marii Panny (Henryka Reussa von Plauen i Henryka Reiffin von Richtenberg) królowi Polski Kazimierzowi Jagiellończykowi w latach 1469 i 1470, a współgra z tymi wydarzeniami znalezisko półgrosza tego władcy przy Trakcie Wolborskim. To tutaj wybrani zostali podczas obrad sejmowych czterej królowie polscy z dynastii Jagiellonów: Jan Olbracht, Aleksander, Zygmunt I i Zygmunt II August (Rawita-Witanowski 2017: 82–99; 818), a pieniądze trzech pierwszych władców znaleziono podczas badań na ulicy Starowarszawskiej. Znaleziska licznych drobnych srebrnych

Ryc. 2. Plan Piotrkowa autorstwa Domenico Merliniego z 1786 r. z zaznaczonym miejscem pozyskania materiałów numizmatycznych i bulli Tudorów (Zbiory Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie. Zbiór Popielów, sygn. 204, k. 581–582).

monet Zygmunta III Wazy związane są z kolejnym okresem świetności miasta, czyli czasem Trybunałów Koronnych. Sądy te ustanowione przez króla Stefana Batorego odbywały się w Piotrkowie od 1578 do 1793 r. (II rozbiór Polski). Jesienią i zimą do miasta zjeżdżały liczne orszaki oraz całe rzesze ludzi towarzyszących dostojnikom kościelnym i możnym szlachcom ferującym wyroki w sprawach sądowych dla terenu Wielkopolski. O kontaktach handlowych z tamtego okresu mogą świadczyć dwa liczmany z miasta Norymbergii z 1587 i 1588 r., które trafiły zapewne razem z kupcami i modą na używanie pomocnych w rachunkach „mo siężnych żetonów”. Nieliczne są inne znaleziska numizmatów z państw i księstw sąsiednich, ale chronologicznie mieszczą się one w okresie świetności miasta w XVI i XVII w. Trafiły one do Piotrkowa w sakiewkach kupców z południa i zachodu (Węgry, Księstwo Legnicko-Brzeskie, Hanau Münzenberg, Pfalz Veldenz) lub też w kieszeniach żołnierzy szwedzkich okupujących miasto w okresie wojny polsko-szwedzkiej 1655–1660 r.

Bogaty zbiór numizmatów z badań przy ulicy Starowarszawskiej może stanowić dobre odniesienie do badań nad handlem i gospodarką, szczególnie biorąc pod uwagę okres dużego rozwoju i znaczenia historycznego miasta Piotrkowa. Może też stanowić materiał do analogii dla badań prowadzonych na terenie innych założeń urbanistycznych polskich miast.

Znalezisko bulli z herbem Tudorów

Wśród najciekawszych znalezisk odkrytych podczas badań wykopaliskowych prowadzonych do tej pory w Piotrkowie Trybunalskim wymienić należy zabytek odkryty w 2014 r. W warstwach ziemnych namuliska pod mostem na ulicy Starowarszawskiej udało się odkryć pozłacaną ołowianą pieczęć – bullę z widniejącym na niej herbem władających Anglią w XVI w. przedstawicieli rodu Tudorów. Sam zabytek jest kształtu owalnego z rozszerzeniem z jednej strony tworzącym „wstęgę” do zamocowania na dokumencie lub innym przedmiocie. Jednostronna bulla ma średnicę 3,7 cm, jej długość mierzona razem ze wstęgą wynosi 6 cm, zaś grubość 0,5–0,6 cm. Na pieczęci przy obrzeżu i na wstędze umieszczony został motyw roślinny w postaci wieńca i gałązek, a centralną część zajmuje ozdobna tarcza czteropółowa z widniejącymi naprzemiennie trzema liliami i trzema lwami.

Z uwagi na to, że dołączane do korespondencji między dworami dynastycznymi w XVI w. pieczęcie były zazwyczaj odlewane w wosku i odciskane stemplem oraz łączone do papieru za pomocą sznurka, należy zastanowić się, jakie zastosowanie miała bulla odkryta w Piotrkowie.

Najbardziej prawdopodobna jest teoria, że stanowiła ona zabezpieczenie jakiegoś towaru, pełniąc funkcję plomby. Z uwagi na materiał, z którego ją wykonano, a także widoczne ślady złocenia na pieczęci, musiała mieć specjalne zastosowanie

Ryc. 3. Bulla/pieczeń z herbem Tudorów odkryta w Piotrkowie Trybunalskim podczas nadzorów w 2014 r.

i stanowić zabezpieczenie kosztownego przedmiotu. Zachowana korespondencja między dworem Zygmunta I Starego a angielskim Henryka VIII Tudora wskazuje na dość częste kontakty między tymi władcami (*Acta Tomiciana* 1776). Możliwe jest, że wraz z listem od króla Henryka VIII przesłany był także jakiś podarunek, którego zawartość była zabezpieczona taką właśnie bullą.

Z całą pewnością poza kontaktami dyplomatycznymi prowadzone były ożywione kontakty handlowe. Z badań Maxima Mordovina z Dept. of Medieval Archaeology, Eötvös Loránd University w Budapeszcie wynika, że angielskie plomby towarowe z okresu Tudorów często są odnajdowane na terenie Kotliny Karpackiej (Mordovin 2020). Z obszaru Polski badacz wymienia zaledwie jedno

znalezisko okrągłej plomby z Gdańska datowanej na początek XVII w. Plomba ta, z centralnie umieszczonym herbem Tudorów, jest podobna do egzemplarza z Piotrkowa Trybunalskiego, jednak egzemplarz z Pomorza posiada dookoły napis: HONI SOEIT QUI MAL V PENCE. Taki sam napis zawierała plomba odkryta w Middelburgu w Holandii, gdzie znaleziono luźno jednostronny krążek ołowiany z herbem Tudorów, który datowany jest na XVI–XVII w.¹

Znalezisko z badań archeologicznych na ulicy Starowarszawskiej z całą pewnością jest wyjątkowe. Zarówno pod względem materiału, z jakiego wykonano pieczęć (pozlaczany ołów), jak i biorąc pod uwagę rzadkość występowania tego typu zabytków na terenie Polski, egzemplarz z Piotrkowa jest ważnym zabytkiem historycznym. Być może specjalistyczne badania metaloznawcze pozwolą pozyskać większą wiedzę o tym archeologicznym znalezisku.

Bibliografia

- Acta Tomiciana 1776 – Acta Tomiciana. Akta za Zygmunta I*, t. VII, 1528–1529, Z Biblioteki Poryckiej T. Czackiego, Polska Akademia Nauk Biblioteka Kórnicka.
- Andrzejewski A., Pietrzak J. (2008), Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego wiosną i jesienią 2005 roku w Piotrkowie Trybunalskim przy układaniu kanalizacji deszczowej na ul. Starowarszawskiej i Grodzkiej oraz Rynku Trybunalskim, jak również wymianie instalacji wodociągowej w Rynku Trybunalskim, Łódź (wydruk w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Łodzi).
- Baranowski J. (1964), Piotrków Trybunalski, woj. łódzkie. Ratusz, Warszawa (maszynopis w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Łodzi).
- Długoszewska W., Pietrzak J. (1996), Sprawozdanie z badań archeologicznych przeprowadzonych w 1996 roku na dziedzińcu zespołu poklasztornego oo. jezuitów w Piotrkowie Trybunalskim, Łódź (maszynopis w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Łodzi).
- Dumez (2009), <https://www.dumez-numismatique.com/article.asp?langue=de&article=15416> (dostęp: 12 X 2023).
- Dutkowski J. (2010), *Aleksander III 1882–1894*, „Przegląd Numizmatyczny”, 4 (71), s. 45–49. http://www.bagseals.org/gallery/main.php?g2_itemId=35147 (dostęp: 2 IX 2023).
- Jakubowski W., Dutkowski J. (2014), *Monety Rosji od 1894–1918*, „Przegląd Numizmatyczny”, 2 (85), s. 45–49.
- Kopicki E. (1995), *Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich i z Polską związanych*, Polskie Towarzystwo Numizmatyczne. Zarząd Główny, Warszawa.
- Kopicki E. (2007), *Monety Zygmunta III Wazy*, Nefryt, Szczecin.
- Kurpiewski J. (1994), *Katalog monet polskich 1506–1573 (Zygmunt I Stary – Zygmunt II August – Bezkrólowie 1573)*, Polskie Towarzystwo Numizmatyczne, Warszawa.

1 http://www.bagseals.org/gallery/main.php?g2_itemId=35147 (dostęp: 2 IX 2023).

- Marzęta D. (2020), *Ryga pod szwedzką okupacją (1621–1660) – dwie mennice*, <http://blognumizmatyczny.pl/2020/08/11/ryga-dwie-mennice-pod-szwedzka-okupacja-1621-1660/#more-5933> (dostęp: 11 X 2023).
- MaShops Coins2 2001–2023, <https://www.ma-shops.com/sesambestcoins/item.php?id=51237> (dostęp: 11 X 2023).
- MaShops Coins2 2001–2023, <https://www.ma-shops.co.uk/hardelt/item.php?id=50811> (dostęp: 11 X 2023).
- Mazurowski R., Nowakowski A. (1965), *Dzieje ratusza trybunalskiego w świetle wykopalisk*, „Gazeta Ziemi Piotrkowskiej”, 8–10, s. 4–5.
- Męclewska M., Mikołajczyk A. (1991), *Skarby monet z lat 1650–1944 na obszarze Polski. Inwentarz II*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Mordovin M. (2020), *English Cloth Trade and Cloth Seals in the 16th–17th C. Central and Eastern Europe*, Eötvös Loránd University, Budapest, <https://twitter.com/Csabrag/status/1251168561445232641> (dostęp: 2 IX 2023).
- Muzolf B. (1983), Wyniki badań archeologicznych na Starym Mieście w Piotrkowie Trybunalskim. Stanowisko ulica Pijarska oraz stanowisko Fara św. Jakuba. Sezony badawcze 1979–1982, 1984, Łódź (maszynopis w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Łodzi).
- Muzolf B. (2001), *Piotrków „starożytny”*, „Spotkania z Zabytkami”, 9, s. 9–10.
- Numista1 2007–2023, <https://en.numista.com/catalogue/pieces131831.html> (dostęp: 11 X 2023).
- Numista2 2007–2023, <https://en.numista.com/catalogue/pieces198796.html> (dostęp: 11 X 2023).
- Numista3 2007–2023, <https://en.numista.com/catalogue/pieces22144.html> (dostęp: 11 X 2023).
- Pietrzak J. (2006), Wstępne sprawozdanie z badań wykopaliskowych prowadzonych w 2005 roku na posesji Pijarska 4 w Piotrkowie Trybunalskim w związku z budową nowego Domu Zakonnego Towarzystwa Jezuitów, Łódź (wydruk w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Łodzi).
- Pietrzak J. (2007), Sprawozdanie z badań wykopaliskowych prowadzonych w 2007 roku na dziedzińcu dawnego klasztoru pp. Dominikanek w Piotrkowie Trybunalskim, Łódź (wydruk w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Łodzi).
- Rawita-Witanowski M. (2017), *Monografia Piotrkowa Trybunalskiego*, oprac. P. Głowacki, Miejska Biblioteka Publiczna im. Adama Próchnika, Piotrków Trybunalski.
- Sawaniewicz M. (2023), *Katalog trojaków malborskich Zygmunta III Wazy*, Orneta.
- Spostrzeżenia archeologiczne zebrane w dobrach Kamieńsko i Ruszczyń, położonych w guberni i powiecie Piotrkowskim, oraz w samym Piotrkowie*, „Kłosy”, II V 1876 r., XXII, nr 567, s. 296–298.
- „Tydzień”, 8 VIII 1875, r. III, nr 26.
- Wolski C. (2016), *Miedziane szelągi Jana Kazimierza Wazy z lat 1659–1667*, Targi Lublin, Lublin.
- Ziętek J. (2006), *Skarby monet z powiatów piotrkowskiego i tomaszowskiego*, Wydawnictwo Muzeum, Piotrków Trybunalski.

- Ziętek J. (2013), Sprawozdanie z wyprzedzających badań wykopaliskowych na terenie posesji ulica Zamurowa 3 w Piotrkowie Trybunalskim, Piotrków Trybunalski (wydruk w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Łodzi).
- Ziętek J. (2014), Sprawozdanie z nadzorów archeologicznych nad pracami ziemnymi związanymi z przebudową ulicy Starowarszawskiej na odcinku od ulicy Farnej do ulicy Jerozolimskiej z budową mostu i budową/przebudową niezbędnej infrastruktury na działkach oznaczonych numerami ewidencyjnymi: 127, 183, 88, 90, 147, 130, 138, 148, 33/2, 89/2 i 122, obręb 21 w Piotrkowie Trybunalskim, Piotrków Trybunalski (wydruk w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Łodzi).
- Ziółkowska G., Ziółkowski M. (2009), *Późnośredniowieczny Piotrków w świetle badań archeologicznych*, „Piotrkowskie Zeszyty Historyczne”, 10, s. 9–25.

Summary

Piotrków Trybunalski played a significant role in the history of Poland: it was the seat of kings, parliaments and crown tribunals. The first documented archaeological discoveries date back to the 2nd half of the 19th century, whereas more substantial archaeological work has been carried out since the 1960s. The archaeological monitoring carried out in 2014 in Starowarszawska Street, part of the Wolbórz Route, produced some interesting finds. Almost 200 coins (15th to 20th c.) and a bulla – a gilded lead seal with the arms of the Tudors – were recovered from beneath the bridge on the Strawa River. The coins included primarily those of the Polish Kings (from Władysław III of Poland to Stanisław August Poniatowski). The hoard is the largest collection found during the archaeological digs within Piotrków. As for the seal of the Tudors, it may be assumed that given its ornamentation and special gilded finish it was not a commercial one. Instead, it might have served as a security feature for a special gift presented by the Henry VIII's court to Polish king Sigismund I.

Keywords: Piotrków Trybunalski, coins, bulla, seal, the Tudors, the Jagiellonians

Jacek Ziętek

Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim
e-mail: j.zietek@piotrkow-tryb.ap.gov.pl